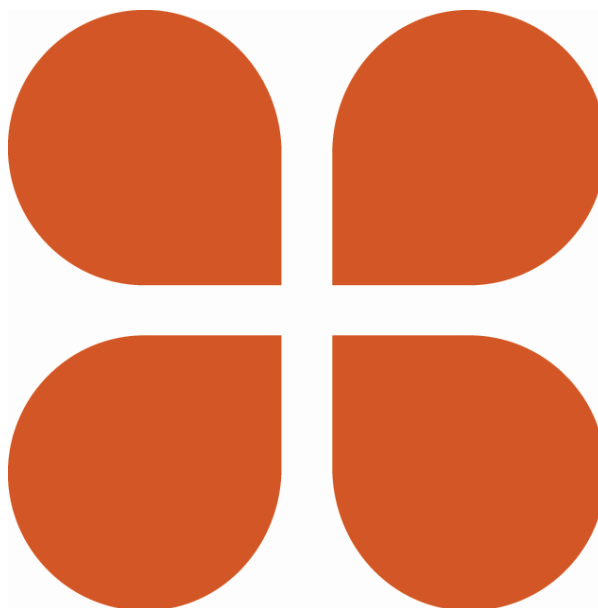

Riksintressen

Dalarna

Denna publikation ingår i en serie med de olika riksintressena som är publicerat på webbplatsen: www.raa.se

Värdetexter avseende områden i Dalarnas län med kulturmiljövärden av riksintresse enligt 2 kap 6 § NRL.

NUMMERORDNING - KOMMUNVIS

Avesta kommun

- 1 Näckenbäck (By sn)
- 2 By-bygden (By sn)
- 3 Ingeborgsbo (By sn)
- 4 Bäsinge - Bergshyttan (Folkärna sn)
- 5 Grytnäs kyrkby och Östansbyn
- 6 Avesta

Borlänge kommun

- 7 Torsångsbygden (Torsångs sn)
- 8 St Holmsjön (Torsångs och Stora Tuna sn)
- 9 Rommehed (Stora Tuna sn)
- 10 Hushagen och Bergslagsbyn (Borlänge)
- 11 Sör Amsberg (Stora Tuna sn)

Falu kommun

- 12 Vika byar (Vika sn)
- 13 Såghyttan (Vika sn)
- 14a Knivadalen - Staberg (Vika sn)
- 14b Knivadalen - Svartskär (Vika sn)
- 15 Falun (Falu stad och Stora Kopparbergs sn)
- 16 Bergsgården - Österå (Stora Kopparbergs sn)
- 17 Linnévägen (delen i Stora Kopparbergs och Bjursås sn)
- 18 Rällsjöbo (Bjursås sn)
- 19 Dubblarbo fäbodan (Bjursås sn)
- 20a Sundbornsåns dalgång (Sundborns sn)
- 20b Sundbornsåns dalgång (Stora Kopparbergs och Vika sn)
- 21a Malmleden mellan Korså och Åg
- 21b Korså bruk (Sundborns sn)
- 22 Hinsén (Sundborns sn)
- 23 Lisstjärns fäbodan (Svärdsjö sn)
- 24 Linghedsströmmen (Svärdsjö sn)
- 25 Grejsans fäbodan (Envikens sn)
- 26 Björnås (Envikens sn)

Gagnefs kommun

- 27 Djurmo Klack (Gagnefs sn)
- 28 Övre och Nedre Österfors (Gagnefs sn)
- 29 Finntorpet (Gagnefs sn)
- 30 Bastberget (Gagnefs sn)
- 31 Skallbodarna (Gagnefs sn)
- 32 Svedjebodarna (Floda sn)

Hedemora kommun

- 33 Norns bruk och vägen Vikmanshyttan - Larsbo (delen i Hedemora sn)
- 34 Grådö - Hamre - Husby (Husby och Hedemora sn) (*)
- 35 Hedemora stad (*)
- 36 Hjulbacka - Kapellbo (Hedemora sn)
- 37 Garpenberg (Garpenbergs sn)
- 39 Kloster (Husby och Garpenbergs sn)
- 40 Stjärnsund (Husby sn)
- 41 Silvhytteå (Husby sn)

Leksands kommun

- 17 Linnévägen (delen i Leksands sn)
- 42a Hedby (Leksands sn)
- 42b Gråda (Leksands sn)
- 42c Björnberget (Leksands sn)
- 43a Dalälvsbyarna (Leksands sn)
- 43b Södra Nålberg (Leksands sn)
- 43c Skinnaråsen (Leksands sn)
- 43d Ljusbodarna (Leksands sn)
- 44a Västanvik (Leksands sn)
- 44b Dammskog - Skallskog (Leksands sn)
- 45 Sjöbotten (Leksands sn)
- 46 Leksands-Noret (Leksands sn)
- 47 Hisvåla - Grytberg (Leksands sn)
- 48 Björkberg (Leksands sn)
- 49 Digernäset (Siljansnäs och Leksands sn)
- 50 Lissön (Siljansnäs sn)
- 51 Alvik - Almo (Siljansnäs sn)

Ludvika kommun

- 52 Klenshyttan (Ludvika sn)
- 53 Ludvika bruk (Ludvika sn)

- 54 Brunnsvik - Storgården (Ludvika sn)
- 55 Grängesbergs gruvssamhälle (Grangärde sn)
- 56 Skattlösberg (Grangärde sn)
- 57 Markusfallet (Säfsnäs sn)

Malungs kommun

- 58 Kvarnberget i Östra Utsjö (Malungs sn)
- 59 Hättsjön (Malungs sn)
- 60 Örabäcken (Malungs sn)
- 61 Sjön Femten (Malungs och Lima sn)
- 62 Ofors - Råberget (Lima sn)
- 63 Olsmyran (Lima sn)
- 64a Byarna runt Lima kyrka (Lima sn)
- 64b Tisjölandet (Lima sn)
- 64c Risberget (Lima sn)
- 65 Mosätra (Lima sn)
- 66 Bergsätern (Lima sn)
- 67 Norra och Södra Lötsjön (Lima sn)
- 68 Horrmundsjön (Transtrands sn)

Mora kommun

- 69a Sollerön (Sollerö sn)
- 69b Gesunda (Solleröns sn)
- 69c Södra Flenarnas fäboddar (Solleröns sn)
- 70 Matsäl fäboddar (Venjans sn)
- 71 Littersjöarna - Venjansjön
- 73 Skejsnäset (Mora sn)
- 74 Färnäs (Mora sn)
- 75 Bonäs (Mora sn)
- 76 Bönsabergs fäboddar (Våmhus sn)
- 77 Orsasjön (delen i Mora sn)
- 116 Van - Vanån (delen i Venjans sn)
- 119 Nybolets fäboddar (delen i Våmhus sn)

Orsa kommun

- 77 Orsasjön (delen i Orsa sn)
- 78 Slättberg (Orsa sn)
- 79 Oreälven med Skattungbyn (Orsa sn)
- 80 Kallmora (Orsa sn)
- 81 Grunubergs fäboddar (Orsa sn)
- 82 Kväksels fäboddar (Orsa sn)
- 83 Skräddar-Djurberg (Orsa sn)
- 84 Näckaådalen (Orsa sn)
- 85 Bäverån (Orsa sn)

Rättviks kommun

- 17 Linnévägen (delen i Rättviks sn)
- 86 Söderås (Rättviks sn)
- 87 Ärtleds fäbodrar (Rättviks sn)
- 88 Lisskogs fäbodrar (Rättviks sn)
- 89 Kyrkudden (Rättviks sn)
- 90a Grändenbyarna (Rättviks sn)
- 90b Vägen Granmor - Nittsjö (Rättviks sn)
- 91 Tövåsmynren (Rättviks sn)
- 92 Tövåsens fäbodrar (Rättviks sn)
- 93 Byvägen Östbjörka - Västanå (Rättviks sn)
- 94 Övre och Nedre Gärsbyn (Boda och Rättviks sn)
- 95 Bingsjö (Rättviks sn)
- 96 Norrboda "gammelstad" (Ore sn)
- 97 Vindförbergs udde (Ore sn)
- 98 Furudals bruk (Ore sn)
- 99 Ärteråsens fäbodrar (Ore sn)
- 100 Dansbodarna (Boda, Ore och Rättviks sn)
- 101 Sjön Amungen (Rättvik och Ore sn)

Smedjebackens kommun

- 33 Del av vägen Vikmanshyttan - Larsbo (Söderbärke sn)
- 102 Flogberget (Norrbärke sn)
- 103 Flatenberg (Norrbärke sn)
- 104 Torrbo - Stimmerbo (Norrbärke sn)
- 105 Hemshyttan (Söderbärke sn)
- 106 Tunkarlsbo (Söderbärke sn)
- 107 Hedbyn - Gärdsjöbo (Söderbärke sn)
- 108 Malingsbo (Malingsbo sn)

Sätters kommun

- 109 Sätters stadskärna (Sätters sn)
- 110 Bispberg (Sätters sn)
- 111 Bobygden (Stora Skedevi sn)
- 112 Östra Silvberg - Rishyttensjön - Jönshyttan

Vansbro kommun

- 113 Nås (Nås sn)
- 114 Högholstad (Järna sn)
- 115 Järnvägsgatan i Vansbro (Järna sn)
- 116 Van - Vanån (delen i Järna sn)
- 117 Busjön (Äppelbo sn)
- 118 Norra Brudskogens fäbodrar (Äppelbo sn)

Älvdalens kommun

- 119 Nybolets fäbodan (delen i Älvdalens sn)
- 120 Nya porfyrverket (Älvdalens sn)
- 121 Dysberg (Älvdalens sn)
- 122 Ädbodarna (Älvdalens sn)
- 123 Åsmyrens fäbodan (Älvdalens sn)
- 124 Granusjön (Särna sn)
- 125 Fulufjäll (Särna sn)
- 126 Särnasjön (Särna sn)
- 127 Idresjön (Idre sn)
- 128 Burusjön (Idre sn)
- 129 Nipvallen (Idre sn)

MILJÖBESKRIVNINGAR - KOMMUNVIS

AVESTA KOMMUN

Avesta [W 6]

Motivering:

Industrimiljö, järnverk med industribyggnader från 1800-talet och olika typer av kraftverksbyggnader på plats med bakgrund i förindustriell kopparmyntstillverkning. (*Tidigindustriell miljö, Herrgårdsmiljö, Kyrkomiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Det tidigindustriella skedet illustreras av Gamla byn, belägen på en konstgjord holme, väg- och kanalsystemet samt herrgården och kyrkan. Herrgården uppfördes på 1820-talet som ersättning för tidigare, år 1803 nedbrunnen anläggning. Den vid 1600-talets mitt uppförda kyrkan (skadad vid samma brand), med nuvarande kyrktorn från 1850-talet. Från järnverkets första tid finns de industrihistoriskt märkliga mas- och rostugnarna, uppförda mellan 1874 och 1915 i slaggstenstegel. Lämningar från järnverkets kontinuerliga utbyggnad under de senaste hundra åren. Energiförsörjningen illustreras av två intressanta men senare ombyggda kraftverk, det tidigt uppförda (1898) kraftverket i Lillforsen samt den senare (1917), arkitekturhistoriskt intressanta anläggningen i Storforsen.

By-bygden [W 2] (By sn)

Motivering:

Fornlämningsmiljö, stenåldersfynd utmed litorinagränsen som bildar ett specifikt utbredningsmönster och där fynden av trindyxor i området hör till de mest omfattande i landet.

Uttryck för riksintresset:

Fyndplatser från stenåldern, exponerade i ett öppet odlingslandskap. De flesta yxor har hittats vid jordbruksarbeten, men eftergranskning antyder att många fyndlokaler måste betraktas som boplatser.

I området ingår även:

Lågtekniska järnframställningsplatser och gravfält från yngre järnålder, däribland gravfältet i Djupvik som är ett av de största och mest välbevarade i Folkarebygden. Välbevarad hyttruin vid Rosse.

Bäsinge - Bergshyttan [W 4] (Folkärna sn)

Motivering:

Bergslagsbygd med två tätt bebyggda och välbevarade *bergsmansbyar*, där gårdarnas samband med odling och gruvdrift kan upplevas. (*Vägmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Bergsmansbyar med tät och välbevarad bebyggelse. Välbevarat vägnät med rötter i medeltiden. Gruvor, av vilka de äldsta började brytas redan under medeltiden. Spridda slaggförekomster minner om 1700-talets verksamhet i Bergshyttan med *hytta* och *hammare*.

Grytnäs kyrkby och Östansbyn [W 5] (Grytnäs och Folkärna sn)*Motivering:*

Bymiljö med storbondegårdar och bebyggelse från 1700- och 1800-talet, samt väl sammanhållen kyrkby.

Uttryck för riksintresset:

På 1700-talet tillbyggd kyrka med anor från 1300-talet. Tätbyggd kyrkby med välbevarade gårdar, klart skild från omgivande bebyggelse.

Ingeborgsbo [W 3] (By sn)*Motivering:*

Bymiljö med välbevarad bebyggelsestruktur och tydligt framträdande *odlingslandskap* från 1800-talet.

Uttryck för riksintresset:

Tätbyggd *klungby*, åkrar, ängsmarker, hägnader, diken, brukningsvägar m.m.

Näckenbäck [W 1] (By sn)*Motivering:*

Bymiljö med väl bevarad 1800-talskaraktär.

Uttryck för riksintresset:

Radby där enskilda byggnader är goda exempel på storbondegårdar från 1800-talets senare hälft. De förändringar som skett efter laga skiftet 1862 är obetydliga.

BORLÄNGE KOMMUN

Hushagen och Bergslagsbyn [W 10] (Borlänge)*Motivering:*

Bostadsområden som i bebyggelsens planering och utformning illustrerar industrisamhället Borlänges framväxt och dess anknytning till Domnarvets järnverk. (*Borgmiljö, Herrgårdsmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Området Hushagen har brukskaraktär med rödmålade arbetar- och tjänstemannabostäder i trä, anlagda enligt ett rätvinkligt planmönster under främst 1870- och 1890-talen. Tvåfamiljshus, större bostadskaserner, uthusbyggnader och trädgårdar samt det s.k. Brukshotellet och byggnader för gemensamma funktioner. Lämningarna efter det medeltida fästet Borganäs, Tunabygdens gammelgård och f.d. Utanförs herrgård. Det enhetliga *egnahemsområdet* Bergslagsbyn, tillkommet 1916-20 efter ritningar av Osvald Almqvist, med oregelbundet planmönster och rödfärgade bostadshus av några få olika typer, huvudsakligen små stugor i kvartersbildningar med sammanhängande grönytor i kvarterens inre.

Rommeled [W 9] (Stora Tuna sn)*Motivering:*

Militär miljö, Dalregementets lägerplats med karaktäristisk bebyggelse i trä från 1800-talet, den ena av två i landet bevarade.

Uttryck för riksintresset:

Exercisplats med ett 40-tal hus. Den första bebyggelsen tillkom på 1790-talet då man även

började plantera de björkar som nu ger karaktär åt området.

Stora Holmsjön [W 8] (Torsångs och Stora Tuna sn)

Motivering:

Fornlämningsmiljö, område med boplatslämningar från stenåldern.

Uttryck för riksintresset:

Åkermark med flera boplatsindikationer i form av spridd skörbränd sten, avslag av främst kvarts och kvartist samt enstaka redskap. Platsen är bäst känd genom fyndet av ett 30-tal ej färdigtillverkade yxor och andra redskap.

Sör Amsberg [W 11] (Stora Tuna sn)

Motivering:

Fornlämningsmiljö på Tunaslätten där fornlämningarnas läge i anslutning till nutida bybebyggelse antyder bebyggelsekontinuitet från järnåldern.

Uttryck för riksintresset:

Vikingatida högggravfält och järnframställningsplatser av lågteknisk typ. Dalarnas största gravhög, i folkmun kallad "Lorthögen".

Torsångsbygden [W 7] (Torsångs sn)

Motivering:

Central odlingsbygd med fornlämningar från järnålderns senare del, bebyggelsekontinuitet till 1800-talet med delvis välbevarad agrarbebyggelse och ett nyckelområde beträffande förståelsen av det särpräglade forntida och medeltida Dalasamhällets framväxt. (*Fornlämningsmiljö, Odlingslandskap, Kyrkomiljö, Gårdsmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Fornlämningsbestånd, främst bestående av gravfält, gravhögar, fångstgropar (sannolikt varggropar) och järnframställningsplatser av lågteknisk typ från yngre järnålder och vikingatid. Spridda bondgårdar, flertalet med kringbyggd karaktär och bevarat månghussystem. I centralt läge vid älven ligger Torsångs kyrkomiljö med sin 1200-talskyrka. Som ett framträdande monument med stort symbolvärde kan Ornäsloftet från 1500-talets början nämnas, som även ur byggnadshistorisk synpunkt har mycket högt egenvärde.

I området ingår även:

Lämningar efter medeltida kopparhantering. Stenåldersboplatser.

FALU KOMMUN

Berggården - Österå [W 16] (Stora Kopparbergs sn)

Motivering:

Bergslagsbygd i f. d. Västeråns och Österåns kopparbergslag med *bergsmansgårdar* och talrika lämningar efter äldre kopparhantering. (*Herrgårdsmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Odlingslandskap med bergsmansgårdar från 1600- och 1700-talet. Många äldre hyttplatser med bl. a. bevarade slagghögar. Bergsgårdens herrgård med en samling av hyttarbetargårdar intill den gamla forvägen. Vid Österå finns en hyttkammare belägen högt uppe på ett slagvarp. Kombinerat elkraftverk och kvarn från 1870-talet.

Björnås [W 26] (Envikens sn)*Motivering:**Fornlämningsmiljö* med fångstgropssystem.*Uttryck för riksintresset:*

Fångstgropssystem med 20 gropar utmed en 1,5 km lång stäckning längs en grusås.

I området ingår även:

Trefaldighetskälla.

Dubblarbo fäbodlar [W 19] (Bjursås sn)*Motivering:**Fäbodmiljö* med hävdade vallar i fäbodområdets sydgräns.*Uttryck för riksintresset:*

Två gårdar med vardera 5-7 byggnader. Driften lades ned 1932. Vallarna är fortfarande i hävd, slagna och betade.

Falun [W 15] (Falun stad och Stora Kopparbergs sn)*Motivering:**Industri- och stadsmiljö* som speglar en nära tusenårig industriell tradition, kring Sveriges viktigaste tidigindustriella koppargruva som hade avgörande ekonomisk betydelse under landets stormaktstid, jämte tillhörande hyttområden samt *residensstadens* utveckling under 1800-talets slut och 1900-talets början. (*Gruvmiljö, Tidigindustriell miljö*).*Uttryck för riksintresset:*Området kring gruvan med spår av en medeltida kolonisation och småskaligt jordbruk, dominerande *bergsmansgårdar*, storslagna slaggvarpar och hyttlämningar samt den medeltida Stora Kopparbergs kyrka, uttryck för gruvans blomstringstid vid 1600-talets mitt är den vid ett ras år 1687 bildade s.k. "Stora Stöten", lämningar efter hyttor och andra anläggningar, stora slaggvarp som ännu idag präglar landskapet samt den 1641 grundade staden med rätvinklig rutnätsplan av typisk 1600-talskaraktär, tomtstrukturen, det sluttande stora torget, präktiga stadsgårdar i centrum och områden med enkel småskalig träbebyggelse i stadens utkanter. Residensstadens och "bergsstadens" offentliga byggnader samt områden med stora villor från 1900-talets början på sluttningarna norr om stadskärnan.**Grejsans fäbodlar [W 25]** (Envikens sn)*Motivering:**Fäbodmiljö* med välbevarad bebyggelse och för fäbodlar typisk bebyggelselokalisering till gårdsklungor.*Uttryck för riksintresset:*

Sluttningsläge där hävden gör att utsikten fortfarande är vid. En del gårdsklungor är omgärdade med gärdesgårdar.

Hinsén [W 22] (Sundborns sn)*Motivering:**Fornlämningsmiljö*, upplevelsebar *fångstmiljö* utan anknytning till fast bygd, med s. k. insjögravar karaktäristiska för Dalarna och Nedre Norrland.*Uttryck för riksintresset:*

Gravfält samt flera smärre stensättningar och ett par små rösen, utspridda på uddar och öar i sjön. Anläggningarna tillhör allmänt sett yngre järnålder, ett par av gravarna har givit

vikingatida fynd.

Knivadalen - Staberg [W 14a] (Vika sn)

Motivering:

Bergslagsbygd i Kopparbergslagen med talrika och tydliga lämningar efter kopparhantering. (*Hyttmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Tre bevarade *bergsmangårdar*, Rasberg och de med en trädgård sammanbundna Gamla och Nya Staberg. Slaggvarp och hyttplatser efter kopparhantering, mest omfattande vid Staberg där landskapet präglas av hanteringen och stora ytor saknar växtlighet genom de giftiga slaggvarpen. I detta område finns även tydliga lämningar efter hyttor, vänd- och kallrostar mm.

Knivadalen - Svartskär [W 14b] (Vika sn)

Motivering:

Ensamgård med agrar bebyggelse av 1800-talskaraktär.

Uttryck för riksintresset:

Byggnadsbestånd med bl a större sädesmagasin och bodlänga med lägenheter för tjänstefolk. Dominerande läge vid Svartskärssjön.

Korså bruk (Malmleden mellan Korså och Åg) [W 21b] (Sundborns sn)

Motivering:

Industrimiljö utmed transportled från 1800-talet av stort pedagogiskt värde, där järnets väg från malm till färdig exportprodukt visas. (*Bruksmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Järnbruk anlagt på 1830-talet med stångjärnshammare ombyggd 1847 för lancashiresmide. Herrgård, arbetarbostäder, damm och fem stora vattenhjul med tillhörande hammare samt en lancashirehärd där tackjärnet från Ågs masugn smiddes ut till stångjärn.

Linghedsströmmen [W 24] (Svärdsjö sn)

Motivering:

Tidigindustriell miljö som visar olika exempel på vattenkraftens utnyttjande fram till början av elektricitetsframställningen.

Uttryck för riksintresset:

Vid den smala passagen mellan Hökviksån och Sör-Lingan finns en fördämning och broövergång med kvarn, mejeri, frörenseri och linskäkt. En elkraftstation från sekelskiftet 1900 är ännu i drift.

Linnévägen [W 17] (delen i Stora Kopparbergs och Bjursås sn)

Motivering:

Vägmiljö, bevarad och relativt oförändrad 1700-talsväg mellan Falun och Rättvik, som fått sitt namn genom att Carl von Linné år 1734 färdades denna sträckning. (*Kognitiv miljö*, *Fäbodmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Vägsträckning från 1700-talets början, sommarvägen från Falun till Ovansiljan, som med en sträcka av ca fem mil är bevarad utan större, moderna ingrepp. Delar av vägen har fortfarande karaktär av kärrväg. I anslutning till vägen ligger även fäboden Sör Bertilsbo

med välbevarade fäbodgårdar med öppen täkt och odlingsrösen. Miljön berör även Rättviks och Leksands kommuner.

Lisstjärns fäboddar [W 23] (Svärdsjö sn)

Motivering:

Fäbodmiljö med väl bibehållen bebyggelse samt öppna och hävdade åkrar och hagar.

Uttryck för riksintresset:

Bevarad struktur med gärdesgårdshägnade fägor och omgivande, hävdade åkrar och ängar. Vallen finns upptagen i en inventering av fäboddar från 1663-64.

Malmleden mellan Korså och Åg [W 21a]

(Sundborns och Svärdsjö sn)

Motivering:

Transportled från 1800-talet av stort pedagogiskt värde med väl bibehållna industrianläggningar som visar järnets väg från malm till färdig exportprodukt. (*Kommunikationsmiljö, Gruvmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Malmled som förbinder industrimiljöerna Korså bruk (stångjärnshammare) och Ågs bruk (masugn) med gruvor vid Vintjärn. Gruvfälten vid Vintjärn upptäcktes 1725 och malmbrytning började där omedelbart. De två järnbruken grundades under 1800-talets förra hälft.

Rällsjöbo [W 18] (Bjursås sn)

Motivering:

Bymiljö med välbevarade gårdsbildningar och *odlingslandskap* av 1600- och 1700-talskaraktär. (*Kvarnmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

I den egentliga bykärnan finns tre kringbyggda gårdar och delvis bevarat månghussystem. En spardamm byggd på 1640-talet ligger vid Rällsjöans utlopp ur Rällsjön. Det tillhörande dammhuset bär inristade kronstecken, namninitialer och årtal från 1600-talet och framåt. Välbevarad sågkvarn från sekelskiftet 1900 minner om de många kvarnar som tidigare fanns i området.

Sundbornsåns dalgång [W 20a] (Sundborns sn)

Motivering:

A. *Bergslagsbygd* i Kopparbergslagen med storslagna och friliggande *bergsmansgårdar*, små *bergsmansbyar* och lämningar efter äldre kopparhantering.

b: En av landets mest kända konstnärsmiljöer. (*Kognitiv miljö*).

Uttryck för riksintresset:

A. Bergsmansgårdarna Kolbergsbo, Stora Kolborn och Lövnäs med dominerande 1800-talsbebyggelse. Sundborns *kyrkby* med värdefull bebyggelse samt en damm med äldre kraftverk.

B. Carl Larssons ateljé jämte den närmiljö han återgivit på berömda arbeten.

Sundbornsåns dalgång [W 20b] (Stora Kopparbergs och Vika sn)

Motivering:

Bergslagsbygd i Kopparbergslagen med friliggande storgårdar. (*Hyttmiljö, Kognitiv miljö*).

Uttryck för riksintresset:

Flera kopparhyttor med bl. a. omfattande slaggvarpsområden vid vad som ansetts kunna vara områdets äldsta hyttplatser. *Bergsmansgårdarna* Rottneby, Höjen och Främsbackagårdarna med bebyggelse från tidigt 1800-tal. Svedens bergsmansgård med "Linnés gäststuga" från 1700-talets början.

Såghyttan [W 13] (Vika sn)*Motivering:*

Industrimiljö, ett av landets bästa exempel på lämningar efter 1800-talets kopparhantering. (*Hyttmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Platsen har lämningar efter två hyttor, flera vändrostar, svavelverk, kolhus, dammar och bostäder samt slaggvarp från 1800-talet. Hyttan nedlades 1867.

Vika byar [W 12] (Vika sn)*Motivering:*

Centralbygd och en av landskapets huvudbygder under järnålder-medeltid med rik fornlämningsförekomst och välbevarade *bymiljöer* i Åsen, Folkarbyn och Strand. För landskapet unik rösekoncentration på Forsnäs udde. (*Fornlämningsmiljö, Kyrkomiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Stor rikedom av olika fornlämningstyper, däribland gravhögar, gravfält och *lågtekniska järnframställningsplatser* från järnåldern samt gravrösen från bronsåldern på Forsnäs udde. Rikt utsmyckad medeltidskyrka i Vika. Välbevarad 1700- och 1800-talsbebyggelse i byarna Folkarby, Strand och Åsen.

GAGNEFS KOMMUN

Bastberget [W 30] (Gagnefs sn)*Motivering:*

Fäbodmiljö, ovanligt stor med utsträckt bebyggelse som omfattar hundratalet byggnader, lokaliserad till sex husklungor.

Uttryck för riksintresset:

Bebyggelse i täta klungor med de skilda fäbodgårdarna avgränsade med gårdsgårdar. Levande fäbod med djurhållning, inhägnade fägator och öppna täkter. Lokalen är omnämnd som fäbod redan år 1602 och den är ännu i drift.

Djurmo Klack [W 27] (Gagnefs sn)*Motivering:*

Fornlämningsmiljö med två rösen i imponerande krönläge. Det bästa exemplet på monumentala röseanläggningar i det inre Dalälvsområdet.

Uttryck för riksintresset:

Läge med vidsträckt utsikt. Det största röset, 17 m i diameter, är ett av landskapets största.

Finntorpet [W 29] (Gagnefs sn)*Motivering:*

Finnmarksmiljö med välbevarad finntorpsbebyggelse, år 1674 omnämnd som fäbodställe.

(*Finnbebyggelse*).

Uttryck för riksintresset:

Bebyggelse i sluttningsläge med vid utsikt, bestående av fyra omålade och oförändrade timmerstugor, ett härbre och sex uthus. Odlingssmark med röjningsrösen.

Skallbodarna [W 31] (Gagnefs sn)

Motivering:

Fäbodmiljö i sjöläge med tät bebyggelse och fäbodristningar.

Uttryck för riksintresset:

Tät och långsträckt bebyggelse utmed fägata och bebyggelsen ordnad så att uthus och stugor ligger på ömse sidor om vägen. Öppen täkt vid sidan av fäboden.

Svedjebodarna [W 32] (Floda sn)

Motivering:

Fäbodmiljö, en av landskapets mest genuina.

Uttryck för riksintresset:

Mindre fäbodställe med välbevarade omålade timmerbyggnader och omgivande, öppna och hävdade täkter. Äldre husgrunder och spår av odling i form av odlingsrösen och gamla dikningar. I ett portlider finns fäbodristningar.

Övre och Nedre Österfors [W 28] (Gagnefs sn)

Motivering:

Bymiljö, två tätbebyggda byklungor med välbevarad bebyggelse mellan slingrande bygator samt omkringliggande *odlingslandskap*.

Uttryck för riksintresset:

Många fina, gamla och välbevarade kringbyggda gårdar med månghussystem och långa uthuslängor. Öppet och hävdad odlingslandskap. Vid byn Övre Österfors överkorsas älven av en av kommunens två bevarade flottbroar.

HEDEMORA KOMMUN

Garpenberg [W 37] (Garpenbergs sn)

Motivering:

Bergslagsmiljö, ursprung i äldre medeltid, med välbevarad bruksherrgård från sekelskiftet 1800 kring det sedan 1500-talet kända Garpenbergs bruk. (*Bruksmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Talrika lämningar från 1500- och 1600-talets bergsbruk såsom ett vattensystem för hytt drift med tre dammsjöar och mellanliggande hyttlämningar samt gruvor med spår av tidens brytningsteknik. Sveriges enda bevarade gruvkyrka från 1600-talet. Herrgården, med huvudbyggnad från 1801 och fyra 1700-talsflyglar.

Grådö - Hamre - Husby [W 34] (Husby och Hedemora sn)

Utredningsområde

Motivering:

Centralbygd vid Dalälven, som illustrerar förhistorisk och medeltida intressekoncentration vid betydelsefull älvövergång som belyser den tidiga kolonisationen av landskapet och den

senare organisationen av bergshantering. (*Fornlämningsmiljö, Borgmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Centralmaktens intresse av området visas av det medeltida socken- och kungsgårdsnamnet Husby. Sockenkyrka med anor från 1100-talet. Husby och Näs *kungsgårdar*, den senare eftermedeltida. Hela området har gravfält och spår av *lågteknisk järnframställning* huvudsakligen från yngre järnålden, vid Berga i Husby finns även en s. k. storhög. I det för kommunikationerna till Mälardalen strategiskt viktiga Grådöområdet finns lämningar efter två medeltida befästa gårdar, minnen från unionstidens politiska förvecklingar samt halvågar som leder ned mot gamla vadställen. Längs Luståns dalgång finns bebyggelse med ursprung i det medeltida bergsbruket och karaktäristiska namn på -hytta eller -benning. Byn Nås har särpräglad kombination av jordbruksby med gravfält, lågteknisk järnhantering och hytta.

Hedemora stad [W 35]

Utredningsområde.

Motivering:

Stadsmiljö, småstad med senmedeltida ursprung, huvudsakligen formad av successiva regleringar under 1600-, 1700- och 1800-talen och med småskalig träbebyggelse. Odlingsmönster inom stadsjordarna av unikt slag.

Uttryck för riksintresset:

Gatunätet med kvarvarande rester av det medeltida, oregelbunda planmönstret, gamla infartsvägar och det i etapper utbyggda rutnätssystemet. Torgmiljön och den äldre träbebyggelsen. Stadsjordsområde där den tegindelning som gjordes för borgerskapet under 1700-talets har bibehållits till våra dagar.

Hjulbacka - Kapellbo [W 36] (Hedemora sn)

Motivering:

För regionen unik *fornlämningsmiljö* med gravfält, boplats och halvågar utmed Badelundaåsen, utan direkt kontakt med den historiska bygden.

Uttryck för riksintresset:

Gravarna utgörs av stensättningar och högar av yngre järnålderstyp. En grav är något äldre och daterad till folkvandringstid. Vid det nordöstra gravfältet finns boplatslämningar i form av terrasser, sannolikt både för hus och odling. Intill det sydvästra gravfältet finns ett av områdets halvågssystem som visar på det kommunikativt strategiska läget.

Kloster [W 39] (Husby och Garpenbergs sn)

Motivering:

Unikt sammansatt *bergslagsmiljö* med lämningar efter det senmedeltida Gudsberga kloster, den nordligaste klostergrundningen i vårt land och det industrihistoriskt intressanta Klosters bruk, bl. a. ett av landets största krutbruk. (*Klostermiljö, Bruksmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Medeltida hyttplatser, lämningar av Gudsberga år 1486 instiftade cisterciens kloster. Bebyggelsen i Klosters bruk representerar främst 1700- och 1800-talet med herrgård, flyglar och engelsk park, arbetarbostäder, stall och krutmagasin. Bruket har industrihistoriskt intresse med lämningar från 1700-talets krutbruksepok, landets första valsverk för tillverkning av plåt uppfördes här 1809 och här finns även de Laval's smedja bevarad.

Norns bruk och vägen Vikmanshyttan - Larsbo [W 33]

(delen i Hedemora sn)

Motivering:

Industrimiljö, märkligt och välbevarat järnbruk med 1600- och 1700-talsbebyggelse, *hytta* och lancashiresmedja samt anslutande förbindelseväg till stålverket i Vikmanshyttan. (*Bruksmiljö, Vägmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Bruksbebyggelse med herrgård, kapell och prästboställe, bruksgata med arbetarbebyggelse, dammar, lancashiresmedja, hytta och flottningsränna. Till bruket ansluter den gamla, till terrängen anpassade förbindelsevägen från Larsbo genom Norn till Vikmanshyttan (där stålverket låg). Vägmiljön sträcker sig in i Smedjebackens kommun.

Silvhytteå [W 41] (Husby sn)

Motivering:

Industrimiljö med en av de bäst bevarade mulltimmerhyttorna i länet, uppförd i transportekonomiskt gott läge vid ett sjösystem. (*Kommunikationsmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Mycket välbevarad *hytta* från 1787, rostugn av ovanlig typ och slussanläggning från 1872.

Stjärnsund [W 40] (Husby sn)

Motivering:

Unik järnbruksmiljö med bl. a. välbevarat hammarsmide och manufakturverk, grundat av G. Stierncrona och C. Polhem 1699-1700. (*Kognitiv miljö*).

Uttryck för riksintresset:

Bruksmiljö med herrgård och brukskontor från 1700-talets senare del, engelsk park från 1800-talets förra del, kyrka från 1800-talets slut, bruksgator med arbetarbebyggelse samt industribyggnader uppförda i slaggsten från 1800-talet och sekelskiftet 1900. Stjärnsund har symbolisk betydelse som en av svensk industris födelseplatser.

LEKSANDS KOMMUN**Alvik - Almo [W 51] (Siljansnäs sn)**

Motivering:

Två stora *bymiljöer* med enhetlig timmerhusbebyggelse tättbebyggda och typiska för det öppna *odlingslandskapet* kring Siljan, den ena i ett markerat sluttningsläge.

Uttryck för riksintresset:

Tätt bygatusystem och väl bibehållen gårdsbebyggelse. Många gårdar har kringbyggd karaktär, delvis bevarat månghussystem och byggnader från 1600 - 1800-talet.

Björkberg [W 48] (Leksands sn)

Motivering:

Bymiljö, skogsby framvuxen ur fäbod med mycket välbevarad struktur och enhetlig bebyggelse. (*Odlingslandskap*).

Uttryck för riksintresset:

Byn har tätt bebyggd huvudklunga med delvis trånga bygatumiljöer. Många gårdar med bibehållen kringbyggd form och stora vinkelbyggda ekonomibygnader. Åkermark med

många små åkerholmar och odlingsrösen.

I området ingår även:

Flera gruvhål och gruvor i anslutning till inägomarken.

Björnberget [W 42c] (Leksands sn)

Motivering:

Unik, välbevarad *fäbodmiljö* av långfäbodstyp.

Uttryck för riksintresset:

Välbevarad och enhetlig ofärgad grå bebyggelse med åtta fäbodstugor samt uthus. Ingen bilväg leder till fäboden och de gamla fäbodstigarna används ännu. Fäboden är gemensam för byarna Hedby och Gråda.

Dalälvsbyarna [W 43a] (Leksands sn)

Motivering:

Dalgångsbygd, sammanhållet odlingslandskap med karaktäristiska stora dalälvsbyar och välbevarad timmerhusbebyggelse. (*Bymiljö, Fäbodsmiljö, Fornlämningsmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Bykomplexen i Häradsbygden, samt byarna Tibble, Ullvi, Hälla, Romma, Berg och Västra och Östra Rännäs har en lång historisk kontinuitet och tätt bebyggda byar med ett betydande byggnadsbestånd från 1700- och 1800-tal i behåll. Överodlade medeltida och förhistoriska bebyggelse lämningar och järnframställningsplatser finns mellan nuvarande bylägen och älvstranden. Fäbodställen såsom Södra Nålberg, Skinnaråsen och Ljusbodarna belyser årscykeln i det ekonomiska livet.

Dammskog - Skallskog [W 44b] (Leksands sn)

Motivering:

Bymiljöer, blandbyar med fäbodställen som illustrerar den ekonomiska årscykeln inom Västanviks by samt fossilt odlingslandskap från områden som tagits ur drift. (*Fäbodsmiljö, Fornlämningsmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Gårds- och fäbodbebyggelse från 1700-, 1800- och 1900-tal. Ett antal bebyggelselägen är i dag övergivna. Terrasserade åkrar med odlingsrösen huvudsakligen i skogsmark. System av fägor och stigar.

Digernäset [W 49] (Siljansnäs och Leksands sn)

Motivering:

Fornlämningsmiljö med en av landskapets tätaste koncentrationer av järnframställningsplatser från yngre järnåldern. (*Lågteknisk järnframställningsmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Område med järnframställningsplatser med slaggvarp, några av dem vallformiga, och ett gravröse i framträdande läge på en udde i sjön Siljan.

Gråda [W 42b] (Leksands sn)

Motivering:

Bymiljö, tätbebyggd *klungby* med välbevarad bebyggelse i markerat sluttningsläge.

Uttryck för riksintresset:

Tät bebyggelse kring bygator som i centrum formar en rundgata. Många välhållna gårdar

med bevarat månghussystem och flera byggnader av hög ålder.

Hedby [W 42a] (Leksands sn)

Motivering:

Bymiljö med två byklungor och bebyggelse med väl bibehållet månghussystem och bygatumönster.

Uttryck för riksintresset:

Större byklunga i åsläge med tät bebyggelse kring rikt förgrenade bygator. Stark karaktär av äldre traditionellt byggnadsskick med flera väl bibehållna tvåvånings enkelstugor och ett välhållet månghussystem. På planare mark intill de öppna åkerfälten ligger en mindre bydel med gårdar i gles klunga.

Hisvåla - Grytberg [W 47] (Leksands sn)

Motivering:

Bymiljö med två byklungor, välbevarad tät timmerhusbebyggelse och tillhörande odlingslandskap. (*Fäbodmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Bebyggelse med flera väl bibehållna gårdar av kringbyggd karaktär. Odlingslandskap med många små åkerholmar och odlingsrösen. Byn har långa tider varit en sk blandby med bebyggelse för både fast bosättning och fäboddrift.

I området ingår även:

Lämningar efter äldre bergshantering med gruvor och hyttlämningar.

Leksands-Noret [W 46] (Leksands sn)

Motivering:

Bygdecentrum vid Siljan i ett läge där sambandet med älven och kommunikationerna på och över denna är påtagliga.

Uttryck för riksintresset:

Kyrkvall med medeltida kyrka, klockstapel från 1600-talet, präst- och klockarboställen, gästgivaregård och tingsplats. I anslutning till *kyrkomiljön* har en tätort med karaktär från sekelskiftet 1900 vuxit upp på gammal åkermark nära byn och kyrkan.

Linnévägen [W 17] (delen i Leksands sn)

Motivering:

Vägmiljö, del av bevarad och relativt oförändrad 1700-talsväg mellan Falun och Rättvik, som fått sitt namn genom att Carl von Linné år 1734 färdades denna sträckning. (*Kognitiv miljö*).

Uttryck för riksintresset:

Vägsträckning från 1700-talets början, sommarvägen från Falun till Ovansiljan, som med en sträcka av ca fem mil är bevarad utan större, moderna ingrepp. Delar av vägen har fortfarande karaktär av kärrväg. I anslutning till vägen ligger även fäboden Sör Bertilsbo med välbevarade fäbodgårdar med öppen täkt och odlingsrösen. Miljön berör även Rättviks och Leksands kommuner.

Lissön [W 50] (Siljansnäs sn)

Motivering:

Fornlämningsmiljö, det enda bevarade gravfältet i Nedansiljan på centralt belägen holme.

Uttryck för riksintresset:

Gravfält med sju runda stensättningar samt två lokaler med röseliknande stensättningar.

I området ingår även:

Vattenståndsmärke som utvisar 1916 års höga vattenstånd.

Ljusbodarna [W 43d] (Leksands sn)

Motivering:

Välbevarad, delvis ännu hävdad *fäbodmiljö* av s. k. blandbykaraktär av betydande storlek med bebyggelsen uppdelad i Övre och Nedre Ljusbodarna. (*Gruvmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Övre Ljusbodarna har lidkaraktär med byggnaderna grupperade efter vägen. Stor täkt med talrika odlingsrösen. Nedre Ljusbodarna ligger i ett mer flackt läge. Bebyggelsen är samlad i en huvudklunga av bykaraktär med gårdsgårdsinhögade gator och ett litet torg. Slätter och djurhållning bedrivs på fäboden och håller delar av vallen öppen. Till fäboden hör ett antal övergivna fäbod/gårdstomter samt odlingslämningar och två mindre gruvområden i skogsmark.

Sjöbotten [W 45] (Leksands sn)

Motivering:

Bymiljö med *klungbyarna* Rätlindor, Norr och Sör Rälta med väl sammanhållen och enhetlig gårdsbebyggelse samt avgränsat *odlingslandskap* runt en utdikad sjö samt fäbod. (*Fäbodmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Sammanhållna byklungor i fin exponering mot den öppna åkermarken på Sjøbotten. Till området hör den tätbebyggda fäboden Korpholen.

I området ingår även:

Många fynd från stenålder och de många järnframställningsplatserna ger området ett intressant historiskt perspektiv.

Skinnaråsen [W 43c] (Leksands sn)

Motivering:

Fäbodmiljö med utspridd bebyggelse och en för dagens fäbodar unik, stor, sammanhängande öppen och ännu hävdad vall.

Uttryck för riksintresset:

Högt beläget fäbodställe av s. k. blandbykaraktär med vid utsikt. En del av bebyggelsen som är ofärgat grå ligger samlad i en större klunga, många av gårdarna är kringbyggda. Den fortfarande hävdhållna vallen utgörs till stor del av f. d. åker. I området finns ett stort antal övergivna fäbod/gårdstomter samt numera beskogade odlingslämningar.

Södra Nålberg [W 43b] (Leksands sn)

Motivering:

Fäbodmiljö med spridda, välbevarade fäbod- och gårdsanläggningar i svag sydsluttning. (*Fornlämningsmiljö, Bymiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Fäbodar och gårdar i en spridd s. k. blandby med äldsta belägg från år 1532. Bebyggelse av ofärgade timmerhus, omgiven av omfattande, numera skogbevuxen fossil åkermark i form av höga odlingsterrasser och röjningsrösen samt ett antal övergivna bebyggelselägen.

Västanvik [W 44a] (Leksands sn)*Motivering:*

Bymiljö, tätbyggd *klungby* med enhetlig och väl sammanhållen bebyggelse från 1700- och 1800-tal.

Uttryck för riksintresset:

Kringbyggda gårdar med månghussystem och bygatusystem i markerat sluttningsläge mot vatten.

LUDVIKA KOMMUN

Brunnsvik - Storgården [W 54] (Ludvika sn)*Motivering:*

Idehistoriskt betydelsefull *folkhögskolemiljö* med värdefull bebyggelse från 1800- och 1900-talet och stor folkrörelsehistorisk betydelse.

Uttryck för riksintresset:

Bergsmansgården Storgården var Karl-Erik Forsslunds hem från 1898, och i området ligger den bl. a. på hans initiativ år 1906 grundade Brunnsviks folkhögskola. ABF bildades här 1912 och 1929 invigdes LO-skolan invid folkhögskolan.

I området ingår även:

Lekombergs gruvor.

Grängesbergs gruvsamhälle [W 55] (Grangärde sn)*Motivering:*

Representativ gruv- och industriort från tiden omkring sekelskiftet 1900. (*Gruvmiljö*, *Industrimiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Gruvområde med anor från medeltiden, men med huvudsaklig brytningsperiod under slutet av 1800-talet och 1900-tal. Flera bostadsområden för arbetare i medvetet utformad bostadsarkitektur.

Klenshyttan [W 52] (Ludvika sn)*Motivering:*

Industrimiljö från 1800-talet med välbevarat *hyttområde* i anslutning till *bergsmansby*. (*Herrgårdsmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Industrilämningar med en välbevarad masugn av sen 1800-talstyp, rostugn, maskinhus, en liten kalkugn och rester av fördämningsanläggningar. Herrgård med ekonomibyggnader från 1800-talet. Hyttdriften på platsen pågick åtminstone från 1600-talets början fram till 1920-talet.

Ludvika bruk [W 53] (Ludvika sn)*Motivering:*

Industrimiljö, f.d. järnbruksmiljö med planlagd bebyggelsestruktur och bebyggelse från 1700- och 1800-tal.

Uttryck för riksintresset:

Bruksmiljö med herrgård, kapell och arbetarbostäder i axiell struktur. Herrgård med

huvudbyggnad från 1700-talets slut. Reveterad korskyrka i trä från 1700-talets mitt, smedsbostäder och imponerande magasin. Platsen har tradition som kronobruk från 1500-talet.

Markusfallet [W 57] (Säfsnäs sn)

Motivering:

Välbevarad *finngård* av kringbyggd karaktär i höjdläge med vidsträckt utsikt.

Uttryck för riksintresset:

Bebyggelsen, bebyggelseområdet och omgivande, hävdad *odlingslandskap*.

Skattlösberg [W 56] (Grangärde sn)

Motivering:

Finnmarksby förknippad med diktaren Dan Andersson med småbruksbyggelse, lokaliserad till höjdlägen med vidsträckt utsikt. (*Finnbebyggelse, Kognitiv miljö*).

Uttryck för riksintresset:

Bebyggelseområdet och omgivande, hävdad *odlingslandskap*. Luossastugan med personhistorisk anknytning till diktaren Dan Andersson. Bosättningen har anor från 1600-talets finnkolonisation.

MALUNGS KOMMUN

Bergsätern [W 66] (Lima sn)

Motivering:

Fäbodmiljö i drift med öppna täkter, bevarat byggnadsbestånd och fågator.

Uttryck för riksintresset:

Utspritt och varierat byggnadsbestånd av 13 bostugor och 44 ekonomibyggnader och öppna täkter. Bevarat fågatsystem i den mer tätbebyggda södra delen.

Byarna runt Lima kyrka [W 64a] (Lima sn)

Motivering:

Dalgångsbygd utmed Västerdalälven med för området typiskt *odlingslandskap*, lång bebyggelsekontinuitet, karaktäristisk timmerhusbebyggelse med höga upplevelsevärden. (*Bymiljö, Lågteknisk järnframställningsmiljö, Fäbodsmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Homogen timmerhusbebyggelse kring Lima 1800-talskyrka. De stora byarna Åkra och Biskopsbyn med tät bebyggelse som karaktäriseras av kringbyggda gårdar med månghussystem. Byarna ligger längs skogskanten och dalsidans gräns mot moränmarkerna. Nedanför denna mot älven är ett sammanhängande odlingslandskap med åker, äng, ängslador och grunda sidosjöar. Den äldre historien illustreras främst av rikliga fynd efter lågteknisk järnframställning. Fäbodställen Tisjölandet och Risberget som hör till Biskopsbyn illustrerar den ekonomiska årscykeln.

Hormundsjön [W 68] (Transtrands sn)

Motivering:

Fornlämningsmiljö med lämningar efter boplatser av stenålderskaraktär samt insjögravar, och där avsaknaden av slaggfynd markant avviker från andra sjöbundna inlandsbosättningar från Dalarnas järnålder.

Uttryck för riksintresset:

Miljö med boplatser av stenålderskaraktär, omfattande fångstgropssystem samt flera -gravfält från järnåldern. Undersökta gravar har givit datering till vendeltid. Sjön har isoslerat läge i förhållande till järnåldersbygden.

Hättsjön [W 59] (Malungs sn)

Motivering:

Fornlämningsmiljö, representativ för Västerdalarnas fångstkultur och med lämningar efter senare tiders järnframställning. (*Fångstmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Topografiskt intressant läge på vattendelaren mellan Västerdalälvens och Vanåns system med flera boplatser och stora koncentrationer av *lågtekniska järnframställningsplatser*.

Kvarnberget i Östra Utsjö [W 58] (Malungs sn)

Motivering:

Industrimiljö med kvarnstensbrott från 1600-talet som är den mest omfattande av sitt slag i landet. (*Stenbrott*).

Uttryck för riksintresset:

Området täcker ett ca 1,7 km lång sträckning med skilda dagbrott av varierande bredd, sedan början av 1700-talet uppdelat på Gammalberget och Nyberget. Äldsta belägg på brytning av kvarnstenar härrör från en karta av år 1677/78, men arkeologiska fynd bestyrker en medeltida, möjligen vikingatida brytning. Hanteringen har under tidigare århundraden vid sidan av skinnhanteringen varit en betydande binäring för Malungs socken.

Mosättra [W 65] (Lima sn)

Motivering:

Fäbodmiljö i drift, med väl bevarat byggnadsbestånd och flera kompletta fäbodgårdar.

Uttryck för riksintresset:

Bebyggelse i två klungor med 11 bostugor och 41 ekonomibyggnader. Många gårdar innehåller fäbodens fullständiga byggnadsbestånd med stuga, ladugård, mjölkgårdar och härbren.

Norra och Södra Lötsjön [W 67] (Lima sn)

Motivering:

Fornlämningsmiljö med stor koncentration av strandbundna stenåldersboplatser.

Uttryck för riksintresset:

Fångstmiljö i ett sjösystem som avvattnas i Västerdalälven. Stor spridning av boplatser av stenålderskaraktär samt enstaka järnframställningsplatser och en insjögrav från järnåldern.

Ofors - Råberget [W 62] (Lima sn)

Motivering:

Fäbodmiljö med enhetlig och karaktäristisk bebyggelse från 1700- och 1800-talet.

Uttryck för riksintresset:

Fem bevarade bostugor och ett stort antal ekonomibyggnader. Levande fäbod med djurhållning.

Olsmyran [W 63] (Lima sn)*Motivering:*

Fornlämningsmiljö, lågtekniska järnframställningsplatser med välbevarade anläggningar.

Uttryck för riksintresset:

Koncentration av blästerugnar i skogsområde rikt på myrar, bäckar och åar. I en välbevarad anläggning syns en närmast kvadratisk blästerugn, hästskoformad vall och fällsten.

I området ingår även:

En tjärdal och två skvaltkvarnar.

Risberget [W 64c] (Lima sn)*Motivering:*

Stor och enhetlig *fäbodmiljö* med öppna täkter och mycket av det ursprungliga byggnadsbeståndet bevarat.

Uttryck för riksintresset:

Bebyggelse i två täta byggnadsklungor med små kringbyggda eller vinkelställda fäbodgårdar. Vid infarten till den norra delen finns ett flyttblock med inristningar från 1790.

Sjön Femten [W 61] (Malungs och Lima sn)*Motivering:*

Fornlämningsmiljö, för Västerdalarna representativ *fångstmiljö* vid sjö, miljömässigt upplevelsebar och relativt opåverkad i sen tid.

Uttryck för riksintresset:

Stort antal strandnära boplatser av stenålderskaraktär, två ensamliggande stensättningar från järnåldern och en blästerugn med slaggvall. Miljön ligger på gränsen mellan Lima och Malungs socknar.

Tisjölandet [W 64b] (Lima sn)*Motivering:*

Fäbodmiljö, Biskopsbyns största fäbodar, med bevarade gärdesgårdar, bebyggelsen uppdelad i två täta husanhopningar samt spridda fäbodställen.

Uttryck för riksintresset:

I området finns 14 bostugor och stort bestånd av bevarade ekonomibygnader. Slaggvarp och blästerugsrester efter *lågteknisk järnframställning* antyder verksamheter som kan ha föregått och bidragit till fäbodens lokalisering.

Örarbäcken [W 60] (Malungs sn)*Motivering:*

Kvarnmiljö, en av länets fåtaliga med bevarade skvaltkvarnar.

Uttryck för riksintresset:

Slingrande bäckstråk med fyra bevarade skvaltor och kvarnstugor. På platsen är fem skvaltor redovisade enligt 1664 års fäbodranssakningar.

MORA KOMMUN

Bonäs [W 75] (Mora sn)*Motivering:*

Bymiljö, en av Siljansområdets största *radbyar* med markant läge i landskapet.

Uttryck för riksintresset:

Välbevarad, äldre bebyggelse där månghussystemet och den kringbyggda gårdsbilden ännu till stor del är bevarad. Väl hävdad *odlingslandskap* där de uppodlade markerna är lokaliserade i slutningen mellan gårdarna och Orsasjön.

Bönsabergs fäbodlar [W 76] (Våmhus sn)*Motivering:*

Fäbodmiljö med två täta byggnadsklunor och ett ovanligt stort antal enhetliga byggnader och väl bevarad karaktär.

Uttryck för riksintresset:

Små kringbyggda eller vinkelställda fäbodgårdar samt rester efter fågator och gärdesgårdar.

Färnäs [W 74] (Mora sn)*Motivering:*

Ovanligt omfattande och tätbebyggd *bymiljö* med landets största bestånd av medeltida trähus och även i övrigt ålderdomligt byggnadsbestånd samt med stora delar av by- och inägostrukturen bevarad från 1700-talet.

Uttryck för riksintresset:

Månghussystem och kringbyggda gårdar med åtskilliga medeltida och stor andel av 1700- och 1800-talets bebyggelse i behåll. Bygatusystem och inägostruktur härrör från tiden före storskiftet på 1700-talet.

Gesunda [W 69b] (Solleröns sn)*Motivering:*

Fornlämningsmiljö med koncentration av *lågtekniska järnframställningsplatser*, sannolikt med samband till Sollerögravarna.

Uttryck för riksintresset:

Strandbunden och rik förekomst av slaggvallar, många med väl synliga ugnslämningar.

I området ingår även:

Enstaka boplatser av stenålderskaraktär.

Littersjöarna - Venjansjön [W 71] (Mora, Solleröns och Venjans sn)*Motivering:*

Fornlämningsmiljö, ovanligt stor förekomst av boplatser med stenålderskaraktär, i områdets södra del överlagrade av järnålderns insjögravar och järnframställningsplatser.

Uttryck för riksintresset:

Boplatser av fångstkaraktär från stenåldern, vid Littersjöarna stor koncentration med karaktäristiskt redskapsbestånd tillverkat av en för området specifik bergart (röd kvartsitisk mo-sandsten) Utmed Venjansjön finns även fångstgropar, insjögravfält samt talrika lokaler med slagg från *lågteknisk järnframställning*.

I området ingår även:

Ruinen efter länets äldsta glasbruk på Stora Sandön.

Matsäl fäbodar [W 70] (Venjans sn)*Motivering:*

Fäbodmiljö i drift med glest bebyggd fäbodtäkt och välbevarat byggnadsbestånd, där den äldre fäbodkaraktären fortfarande kan upplevas.

Uttryck för riksintresset:

Bebyggelse bestående av 12 bostugor och omkring 30 uthus. Öppen täkt på stenig moränmark.

Nybolets fäbodar [W 119] (delen i Våmhus sn)*Motivering:*

Fäbodmiljö med tät bebyggelse i två husklungor som tillhör skilda socknar, med flera bevarade gårdsinteriorer med stuga och ekonomibyggnader som sammanbyggda längor, öppna vallar och stora odlingsrösen samt fäbodristningar.

Uttryck för riksintresset:

Byggnadsbestånd av 28 bostugor och omkring 60 ekonomibyggnader uppdelade i Östra och Västra byn. Den Västra byn ligger i Älvdalens socken. I anslutning till fäboden finns ett område med fäbodristningar, de äldsta är från 1600-talet och några är ristade med dalrunor. Miljön berör även Älvdalens kommun.

Orsasjön [W 77] (delen i Mora sn)*Motivering:*

Centralbygd med tätt fornlämningsbestånd, kärnområde för jordbruksbygden vid Orsasjön och Siljan. (*Fornlämningsmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Koncentration av gravfält och ensamliggande eller i grupper belägna gravar från vikingatiden. Omfattande lämningar efter lågteknisk järnhantering. Vattnäs by med tre byklungor och gårdar med intakt månghussystem, och väl hävdad odlingsmark i slutningen mellan bybebyggelsen och sjön.

Skejsnäset [W 73] (Mora sn)*Motivering:*

Fornlämningsmiljö, ovanligt stort insjögravfält från järnåldern med anknytning till lågteknisk järnframställning.

Uttryck för riksintresset:

Strandnära gravfält med 35 välbyggda och tätt liggande stensättningar rumsligt anknutet till järnframställningsplats.

Sollerön [W 69a] (Sollerö sn)*Motivering:*

Centralbygd på ö i Siljan med lång och sammanhängande bosättningskontinuitet och stora byar med välbevarad bebyggelse och med Dalarnas största fornlämningskomplex. (*Fornlämningsmiljö*, *Bymiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Omfattande gravfältskomplex, genom odling uppskiktat i flera koncentrationer med högar, rösen och stensättningar som givit rika, vikingatida fynd, med talrika odlingsrösen, åkerterrasser och stensträngar. Flertal *lågtekniska järnframställningsplatser*. Byarna Bengtsarvet och Utanmyra med tät bebyggelse i huvudsak från 1800-tal eller äldre.

Södra Flenarnas fäboddar [W 69c] (Solleröns sn)

Motivering:

Fäbodmiljö i drift med välbevarat byggnadsbestånd.

Uttryck för riksintresset:

Liten fäbod med öppen täkt och byggnadsbestånd av fyra bodstugor och ekonomi-byggnader. Den brukas av en gård i Bengtsarvet på Sollerön.

Van - Vanån [W 116] (delen i Venjans sn)

Motivering:

Fornlämningsmiljö vid en sjö ovanför högsta kustlinjen, representativ för bosättning tillhörande fångstkulturen dennas kontinuitet kan följas in i järnåldern. (*Fångstmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Skogssjömiljö med flera strandnära boplatser av stenålderskaraktär, enstaka *lågtekniska järnframställningsplatser* samt ett större insjögravfält på en udde i sjön. I den norra ändan av miljön, vid Vanån, finns ett fångstgropssystem. Miljön berör även Vansbro kommun.

ORSA KOMMUN

Bäverån [W 85] (Orsa sn)

Motivering:

Fornlämningsmiljö, pedagogiskt exempel på välbevarad järnframställningsplats från historisk tid i myrmalmsrikt område.

Uttryck för riksintresset:

Lämningar efter vattendriven blästerugn, slaggharp, fördämningsvall och kanal.

I området ingår även:

Två huggarkojor och stall som minnen från tidig skogshantering.

Grunubergs fäboddar [W 81] (Orsa sn)

Motivering:

Fäbodmiljö med bibehållen karaktär och hävdade vallar.

Uttryck för riksintresset:

Glest bestånd av ofärgade fäbodstugor och ekonomibyggnader, med mer koncentrerad bebyggelse i den centrala delen. I området finns även odlingsrösen.

I området ingår även:

Lämningar efter relativt sentida lågteknisk järnhantering.

Kallmora [W 80] (Orsa sn)

Motivering:

Industrimiljö med sandstensbrott för slipstenstillverkning, tidigare den viktigaste binäringen för Orsaborna. (*Stenbrott*).

Uttryck för riksintresset:

Område med mängd större och mindre dagbrott från brytning efter den för slipstenstillverkning använda s. k. Orsasandstenen samt spill och slipstenar i olika tillverkningskedan. Bevarad gruvstuga och smedja samt bl. a. flera husgrunder. Området är belägen på allmänningssmark för Orsa socken.

Kväksels fäboddar [W 82] (Orsa sn)*Motivering:*

Fäbodmiljö med välbevarad bebyggelse samlad i två huskoncentrationer och levande fäbod med djurhållning och öppna täkter.

Uttryck för riksintresset:

Tät bebyggelse av ofärgade hus med ursprungliga exteriörer och många tillhörande ekonomibyggnader. Delvis bevarad fägata. I området finns inslag av odlingsrösen.

Näckaådalen [W 84] (Orsa sn)*Motivering:*

Finnmarksbebyggelse med typiskt placering i sydsluttning med vid utsikt samt tillhörande kvarnplats med skvaltkvarnar och vattensåg, ovanlig för landskapets finska bosättningar. (*Kvarnmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

1700-talsbosättning i ett mellan Våmhus och Orsa socknar omstritt gränsområde med bebyggelsen lokaliserad utmed bygata. Inägomark med lador och odlingsrösen. Klockstapel och *begravningsplats* symboliserar det isolerade läget. Lämningar efter såg- och kvarnrörelsen ligger skild från bykärnan.

Oreälven med Skattungbyn [W 79] (Orsa sn)*Motivering:*

Skogsbygd i anslutning till Siljansringen med *fornlämningsmiljöer* från sten- till järnålder i fångstmark. Medeltida uppodlingsområde med den, avseende bebyggelsestruktur och läge, märkliga Skattungbyn. (*Bymiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Flera fyndrika boplatser av stenålderskaraktär och ett flertal fångstgropssystem längs Oreälven med koncentration till älvens utlopp ur Skattungensjön. Spår av lågteknisk järnhantering i form av slaggvallar och spridda slaggförekomster. Skattungbyn med bevarad 1800-talsbebyggelse.

I området ingår även:

Orsa skans från 1600-talet, kvarnplats, offerkast samt inslag av kolningsgropar.

Orsasjön [W 77] (delen i Orsa sn)*Motivering:*

Centralbygd med tätt fornlämningsbestånd och välbevarad *bymiljö*, kärnområde för jordbruksbygden vid Orsasjön och Siljan. (*Fornlämningsmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Koncentration av gravfält och ensamliggande eller i grupper belägna gravar från vikingatiden. Omfattande lämningar efter lågteknisk järnhantering. Vattnäs by med tre byklungor och gårdar med intakt månghussystem, och väl hävdad odlingsmark i sluttningen mellan bybebyggelsen och sjön.

Skräddar-Djurberga [W 83] (Orsa sn)*Motivering:*

Väl sammanhållen *fäbodmiljö* med öppen ängs- och hagmark, samt fortfarande djurhållning.

Uttryck för riksintresset:

Bebyggelse av grå hus som bildar trånga och sammanhängande miljöer, relativt intakta fägator, öppen vall.

Slättberg [W 78] (Orsa sn)

Motivering:

Bymiljö med täta byklungor och välbevarad timmerhusbebyggelse från 1700- och 1800-talen.

Uttryck för riksintresset:

Tät bebyggelse koncentrerad till genomfartsväg samt efter mindre byvägar. Välbevarad odlingsmark med hävdad äng, steniga åkrar och många odlingsrösen.

RÄTTVIKS KOMMUN

Bingsjö [W 95] (Rättviks sn)

Motivering:

Bymiljö med vidsträckt bebyggelsemönster, rikt förgrenat system av byvägar, träkapell och två välbevarade gårdar från 1700-talets senare del med ursprung från finnkolonat.

Uttryck för riksintresset:

Byn ligger i kuperad terräng och med bebyggelsen spridd i glesa byklungor. Danielsgården (med unika och välbevarade dalmålningar av Winter Carl Hansson) och Pekkosgården är väl bibehållna kringbyggda gårdar med bevarat månghussystem.

Byvägen Östbjörka - Västanå [W 93] (Rättviks sn)

Motivering:

Vägmiljö, vägsträckning av genuin byvägstyp som undgått breddningar och omläggningar.

Uttryck för riksintresset:

Den grusade körvägen löper fram i småkuperad skogsmark och är nära anpassad till topografi och naturförutsättningar.

Dansbodarna [W 100] (Boda, Ore och Rättviks sn)

Motivering:

Fäbodmiljö med ovanligt ålderdomligt bebyggelse.

Uttryck för riksintresset:

Bebyggelse av två eldhus med vidbyggda mjölkbodar, två fähus och två lador. Stort område med fäbodristningar från 1700- och 1800-tal, gjorda i träd.

Furudals bruk [W 98] (Ore sn)

Motivering:

Välhållen *bruksmiljö* med 1800-talskaraktär.

Uttryck för riksintresset:

Bevarad byggnad från 1800-talet med arbetarbostäder, lancashiresmedja, verkstadslängor och herrgård, f. d. laboratorium, kontor, bageri och bryggstuga. Bruket grundades under 1700-talets förra del.

Grändenbyarna [W 90a] (Rättviks sn)*Motivering:*

A. *Centralbygd* med byarna Backa, Sätra, Rovgärdet, Västberg och Glistjärna som tillhör de tidigast bebyggda i Rättvik. (*Fornlämningsmiljö*).

B. *Industrimiljön* Kullsbergs kalkbruk.

Uttryck för riksintresset:

A. *Bymiljöerna* och flera järnåldersgravar och vikingatida fyndplatser i den öppna odlingsmarken. Byarna är tätbebyggda och sammanbinds av ett system av by- och åkervägar. Sträckan mellan Nittsjö och Västberg har ålderdomlig karaktär.

B. Området domineras idag av Kullsbergs kalkbruk, som uppfördes vid Glistjärna vid 1800-talets slut.

I området ingår även:

Lågtekniska järnframställningsplatser och lämningar av äldre kalkugnar.

Kyrkudden [W 89] (Rättviks sn)*Motivering:*

Sockencentrum och mycket välbevarad *kyrkomiljö* vid Rättviks medeltida kyrka och kyrkvall.

Uttryck för riksintresset:

Välbevarat sockencentrum på udde i Siljan med den i slutet av 1700-talet ombyggda kyrkan, en tiondebod från 1758, två unika grupper med kyrkstallar från 1700- och 1800-tal samt den under 1800-talet uppförda och på 1950-talet ombyggda prostgården.

Linnévägen [W 17] (delen i Rättviks sn)*Motivering:*

Vägmiljö, del av bevarad och relativt oförändrad 1700-talsväg mellan Falun och Rättvik, som fått sitt namn genom att Carl von Linné år 1734 färdades denna sträckning. (*Kognitiv miljö*).

Uttryck för riksintresset:

Hänvisning till beskrivning för Faluns kommun.

Lisskogs fäbodlar [W 88] (Rättviks sn)*Motivering:*

Fäbodmiljö av blandbytyp med en till tre fasta bosättningar och av *radbykaraktär*.

Uttryck för riksintresset:

Många grå fäbodgårdar med bibehållet månghussystem, en del av dem lokaliserade utefter gammal landsväg. Fast bosättning är belagd sedan 1500-talet.

Norrboda "gammelstad" [W 96] (Ore sn)*Motivering:*

Bymiljö, synnerligen välbevarad och med ett unikt, omfattande och ålderdomligt bestånd av timmerbyggnader från 1600-talet och framåt.

Uttryck för riksintresset:

Bebyggelsen omfattar de två gårdarna Nissniss- och Finngårdarna med 27 bevarade timmerhus, belägna på båda sidor om en bygata. De äldsta byggnaderna är från 1600-talets senare del. Gårdarna är uppförda i slutna fyrkanter, och utanför dessa ligger fägårdar, tillkomna under 1800-talet.

Sjön Amungen [W 101] (Rättvik och Ore sn)*Motivering:*

Fornlämningsmiljö, en av Dalarnas mest betydande i sitt slag, med gravar av insjögravstyp som ligger i nära samband med järnframställningsplatser. (*Fångstmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Särpräglad fångst- och naturmiljö vid sjö med insjögravar i form av tre gravfält samt ett tiotal lokaler med ensamliggande stensättningar lokaliserade till uddar och holmar. Längs stränderna ligger ett tiotal platser med *lågtekniska järnframställningsplatser*, enstaka boplatser av stenålderskaraktär samt fångstgrovar.

Söderås [W 86] (Rättviks sn)*Motivering:*

Odlingslandskap med åtta väl bevarade *bymiljöer* samt odlingsmark med drag från tiden före laga skiftet.

Uttryck för riksintresset:

Byarna, Altsarbyn, Bäck, Söderås, Östergrav, Västergrav, Västgärde, Utanåker och Utby ligger med exponerat läge i landskapet och omkransas av ett öppet landskap med vid utsikt över Siljan. Åkrar med inslag av röjningsrösen. Byarna har trånga bygator och tätt kringbyggda gårdar med månghussystem. Av byarna torde Söderås vara den äldsta medan byarna Östergrav, Västergrav, Utanåker och Västergärde är namnsatta utifrån Söderås läge.

Tövåsens fäbodlar [W 92] (Rättviks sn)*Motivering:*

Fäbodmiljö med tre mindre fäbodställen med öppna och delvis brukade täkter och väl bevarad karaktär från äldre tid.

Uttryck för riksintresset:

Enstaka fäbodgårdar i Gamla Tövåsen, Tövåsen och Kall-Tövåsen med många bevarade uthus eller uthuslängor. Fäboden Kall-Tövåsen är ännu i aktivt bruk med mjölkdjur. Fäbodarna hör till Vikarbyn.

Tövåsmynnen [W 91] (Rättviks sn)*Motivering:*

Myr med *torvströta*.

Uttryck för riksintresset:

På ömse sidor om ett grunt dike ligger "torvåkrar" med rader av enkla torvlador, som var och en står på ursprunglig marknivå som i täktlandskapet nu bildar flacka kullar. Området är samfällad mark som tillhör Vikarbyn.

Vindförbergs udde [W 97] (Ore sn)*Motivering:*

Fornlämningsmiljö med länets största insjögravfält.

Uttryck för riksintresset:

Gravfältet, som är beläget på en sydudde i Oresjön och bestående av 45 välbyggda stensättningar, är totalundersökt och återställt. Fynden gav datering till äldre järnålder. Runt stränderna finns rikligt med boplatser av stenålderskaraktär, varav en påträffades under gravfältet.

Vägen Granmor - Nittsjö [W 90b] (Rättviks sn)*Motivering:*

Vägmiljö, välbevarad kyrkvägsträckning som ingår i det gamla system av byvägar som sammanstrålar vid sockenkyrkan.

Uttryck för riksintresset:

Vägen är helt anpassad till områdets topografi.

Ärteråsens fäboddar [W 99] (Ore sn)*Motivering:*

Fäbodmiljö med ett unikt bestånd av 10 bevarade eldhus från tidigt 1700-tal samt fäbodristningar.

Uttryck för riksintresset:

Fäboden är en s.k. långfäbod som ligger i högt läge med vid utblick över skog och sjö. Bebyggelsen med eldhus och mjölkboddar, stugor, fähus och lador ligger glest spridda i den småkuperade sluttningen. På och i flera av byggnaderna finns fäbodristningar, några av dessa helt unika i sitt slag.

Ärtleds fäboddar [W 87] (Rättviks sn)*Motivering:*

Fäbodmiljö med många ovanligt gamla hus och väl bibehållen karaktär på fäbodgårdarna.

Uttryck för riksintresset:

Stort fäbodställe med bebyggelsen lokaliserad i tre klungor, många välbevarade fäbodgårdar och stort antal bevarade uthus av skilda slag. Välbevarat äldre stigsystem. Fäboden hade i äldre tid även fast boende.

Övre och Nedre Gärsbyn [W 94] (Boda och Rättviks sn)*Motivering:*

Bymiljö, två stora grannbyar av *radbykaraktär* och med väl bibehållet bymönster och välbevarat småskaligt *odlingslandskap* med stor koncentration av äldre ängslador.

Uttryck för riksintresset:

Många kringbyggda gårdar med månghussystem och byvägssystem med huvudgata, till vilken mindre stickvägar är knutna. Mellan byarna finns ett välbevarat odlingslandskap av äldre typ med många små åkerlappar som är överströdda av ett stort antal odlingsrösen. Ovanligt många bevarade äldre ängslador, varav flera medeltida.

SMEDJEBACKENS KOMMUN

Del av vägen Vikmanshyttan - Larsbo [W 33] (Söderbärke sn)*Motivering:*

Del av större miljö, beskriven i Hedemora kommun.

Flatenberg [W 103] (Norrbärke sn)*Motivering:*

Bergsmansby med välbevarad *hyttmiljö* och med gårdar i väl bibehållet bymönster samt öppen odlingsmark.

Uttryck för riksintresset:

Välbevarade bergsmansgårdar och hyttplats med välbevarad hytta, rostugns pipa, kolhusruin, rester av malmtorg och slaggvarp. Till vattenkraftsförsörjningen hör en dammbyggnad från 1700-talet samt tillhörande kanalsystem. Den nuvarande hyttan är uppförd 1865 och nedblåstes 1918.

Flogberget [W 102] (Norrbärke sn)*Motivering:*

Gruvmiljö med lämningar efter järnmalmgruvor som speglar brytningen från åtminstone 1600-talet fram till 1900-talet och som ligger i ett av de mest gruvtäta områdena i Dalarna.

Uttryck för riksintresset:

Delvis vattenfyllda gruvhål och öppna dagbrott där både spår efter tillmakning och modernare brytningsmetoder som krut- och dynamitprängning kan ses. Inom området finns husgrunder och grunder och plintar i cement efter modernare krossverk, anrikningsverk och briketteringsverk.

Hedbyn - Gärdsjöbo [W 107] (Söderbärke sn)*Motivering:*

Bergsmansbebyggelse med spridda gårdar, bl. a. en märklig gårdsbildning i Hedbyn, lämningar efter flera masugnar och en hammarsmedja. (*Bergsmansgård, Hyttmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Öppet och hävdad *odlingslandskap* i sjöläge med hyttplatser med hyttruiner, rostar, slaggvarp m.m. utmed två skilda bäckfåror, vid den större av dessa finns även lämningar i form av synliga slaggvarp efter en hammarsmedja. Märklig gårdsbildning med fyra parställda tvåvånings boningshus i Hedbyn. Den äldre vägsträckningen genom byn är till delar bevarad.

Hemshyttan [W 105] (Söderbärke sn)*Motivering:*

Bergsmansby, enhetlig och typisk bebyggelse av stora bergsmansgårdar från 1800-talet intill *hyttan*.

Uttryck för riksintresset:

Byläge kring det dämnda bäckutloppet från dammsjön. Flera bergsmansgårdar med tvåvånings manbyggnader och gårdsdelning med skilda man- och fägårdar samt slagghus, planterade lövträd och alléer från 1800-talet. Hyttruin, slaggvarp m.m. från 1800-talet söder om dammen. Genom byn löper en slingrande grusväg.

Malingsbo [W 108] (Malingsbo sn)*Motivering:*

Bruksmiljö med välbevarad bebyggelse från 1700-och 1800-talet, grundlagt på 1600-talet vilket var socknens ursprung.

Uttryck för riksintresset:

Bruksherrgård i karolinsk stil med fem flygelbyggnader, ett kapell från 1700-talet samt en prästgård från år 1900. Till bruket hörande ekonomibygnader, arbetarbostäder, prästgård, skolhus och monumentalt sädesmagasin i slaggsten från 1800-talet. Anläggningens äldsta bevarade byggnad är ett sädesmagasin i timmer från 1670-talet. Av hytta och hammare syns idag bara slaggvarpen.

Torrbo - Stimmerbo [W 104] (Norrbärke sn)*Motivering:*

Två *bergsmansbyar* där *hyttor* funnits åtminstone 1500-talets början, med välbevarade gårdar i månghussystem och ett gemensamt öppet *odlingslandskap*. (*Kvarnmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

De två byarna har bebyggelse av radbykaraktär, välbevarade gårdar med intakt månghussystem samt inslag av slaggstenshus från 1800-talet och hus med gjutjärnsskorstenar. Båda byarna har relativt välbevarade hyttområden med bl. a. hyttruiner, fördämningsvallar och slaggvarp. Vattenkraften har även nyttjats till kvarn, såg och elkraftstation, uppförd 1914.

Tunkarlsbo [W 106] (Söderbärke sn)*Motivering:*

Bergsmansby med välbevarad bebyggelse, *hytta* och andra vattenkraftsanknutna industrilämningar. (*Kvarnmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Till slingrande bäckfåra anknuten bebyggelse, med större och välbevarade gårdar mot bäckens utflöde i sjön. Enstaka uthus av slaggsten. Såg och kvarn med välbevarad maskinell utrustning. Hyttruin, kolhus och transformatorhus. Hyttan var i drift till 1885.

SÄTERS KOMMUN

Bispberg [W 110] (Säters sn)*Motivering:*

Gruvmiljö med väl bevarade industrihistoriska anläggningar från sekelskiftet 1900.

Uttryck för riksintresset:

Gruvområdet domineras av det stora vattenfyllda gruvhålet och en gruvlave från 1875 samt disponentbostaden "herrgården" med magasins- och ekonomibygnader i timmer. Det finns dessutom ett bevarat kruthus, ångmaskinshus, smedja/verkstad m.m. Nedanför gruvområdet ligger den välhållna gruvbyn med småskalig arbetarbebyggelse. Järngruvorna är brutna sedan medeltiden.

Bobygden [W 111] (Stora Skedevi sn)*Motivering:*

Bo sockenfjärding, en bebyggelsemiljö med ortnamn som påvisar en medveten och samtidigt etablering under medeltid och 1500-tal.

Uttryck för riksintresset:

Ett 20-tal *ensamgårdar* med namn som slutar på -bo. Enligt förleden i ortnamnet har flera gårdar haft någon hantverksfunktion. Många har bibehållen äldre gårdsbebyggelse, främst 1700- och 1800-tal.

Säters stadskärna [W 109] (Säters sn)*Motivering:*

Stadsmiljö, *småstad* som i den regelbundna rutnätsplanen från 1600-talet, övergången till landsbygd i sydväst och träbebyggelsen speglar 1600-talets stadsgrundningspolitik och trästadens bebyggelseutveckling till tiden kring sekelskiftet 1900.

Uttryck för riksintresset:

Gatunät och tomtstruktur. Bebyggelsekaraktären med stadsgårdarnas huvudbyggnader mot de större gatorna och ekonomibyggnaderna mot gränder och gårdsmiljöer. Torgmiljö med rådhus och stadshotell. Området söder och väster om kyrkan som är rester av *kungsgårdens* och kyrkoherdeboställets mark och som med sin glesare bebyggelse utgör en övergång till landsbygden.

Östra Silvberg - Rishyttensjön - Jönshyttan [W 112] (Silvbergs sn)

Motivering:

Gruvmiljö med rötter i senmedeltid, av stort vetenskapligt och pedagogiskt värde då många äldre lämningar finns bevarade.

Uttryck för riksintresset:

Talrika vattenfyllda gruvhål i vilka spår efter tillmakning kan ses på vissa partier, stora områden med skrotstensvarp, rostningsbås, ugn för rödfärgsbränning, husgrunder och en *ödekyrkogård*. Senmedeltida gårdgrund vid Jönshyttan. Silvergruvorna hade sin storhetstid vid 1400-talets slut och 1500-talets början och nyttjades, med smärre avbrott, till 1700-talet. Under 1800-talet bedrevs svaveltillverkning på platsen vilket man också kan se lämningar efter.

VANSBRO KOMMUN

Busjön [W 117] (Äppelbo sn)

Motivering:

Fornlämningsmiljö med ett för Dalarna ovanligt stort insjögravfält.

Uttryck för riksintresset:

Särpräglad naturmiljö med gravfältet lokaliserad på en smal udde. Närbelägen *lågteknisk järnframställningsplats* med tydliga lämningar har givit datering till yngre järnålder och kan därigenom vara samtida med gravfältet. Ytterligare slagg efter en järnframställningsplats finns i området.

Högholstad [W 114] (Järna sn)

Motivering:

Fornlämningsmiljö med välbevarade *lågtekniska järnframställningsplatser* beläget i område med Västerdalarnas tätaste koncentration av sådana.

Uttryck för riksintresset:

Område med skilda grupper av järnframställningsplatser som idag framträder som s.k. slaggvallar eller slaggramar, som givit datering till både äldre järnålder och vikingatid. Platserna ansluter till älvstränderna vid plana, sandiga markavsnitt. Området är viktigt för förståelsen av den viktiga järnåldersbosättningen i Järnabygden.

Järnvägsgatan i Vansbro [W 115] (Järna sn)

Motivering:

Tätortsmiljö från 1870-talet, karaktäristiskt järnvägssamhälle som upp vuxet kring bygdens sågverksindustri. (*Stationssamhälle*).

Uttryck för riksintresset:

Enhetlig och tidstypisk affärshusbebyggelse utmed järnvägen och det ståtliga stationshuset från sent 1800-tal med omgivande anläggningar i form av lokstall, magasin m.m..

Norra Brudskogens fäboddar [W 118] (Äppelbo sn)*Motivering:*

Fäbodmiljö med utspridd bebyggelse och ett omfattande system av oregelbunden täkt som ger en stark upplevelse av äldre tiders fäbodväsende.

Uttryck för riksintresset:

Flera välbevarade fäbodgårdar ingår i miljön, som har ett byggnadsbeståndet av ett dussintal bostugor och omkring 40 ekonomibygnader.

Nås [W 113] (Nås sn)*Motivering:*

Västerdalarnas största sammanhängande *odlingslandskap*, med välbevarad bystruktur i form av flera större och mindre byklungor. (*Bymiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Öppna odlingsmarker kring byarna Borgheden, Överborg, Mellanborg och Nederborg. Malmsta by med flera välbevarade gårdar, däribland Lisskvarngården med särskilt ålderdomlig och genuin prägel.

Van - Vanån [W 116] (delen i Järna sn)*Motivering:*

Fornlämningsmiljö vid en sjö ovanför högsta kustlinjen, representativ för bosättning tillhörande fångstkulturen av stenålderstyp vars kontinuitet kan följas in i järnåldern. (*Fångstmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Skogssjömiljö med flera strandnära boplatser av stenålderskaraktär, enstaka *lågtekniska järnframställningsplatser* samt ett litet insjögravfält på en udde i sjön. I den norra ändan av miljön, vid Vanån, finns ett fångstgropssystem. (Miljön berör även Mora kommun.)

I området ingår även:

Römyrbackarnas fäbodställe med för socknen ovanligt väl samlat byggnadsbestånd.

ÄLVDALENS KOMMUN

Burusjön [W 128] (Idre sn)*Motivering:*

Fornlämningsmiljö med boplatser av stenålderskaraktär.

Uttryck för riksintresset:

Mindre *fångstmiljö* i fjällområdet utmed östra stranden av en högt belägen långsmal sjö. Två gravar från järnåldern.

Dysberg [W 121] (Älvdalens sn)*Motivering:*

Fornlämningsmiljö med koncentration av välbevarade blästerugnar från historisk tid.

Uttryck för riksintresset:

Ugnarna är belägna i myrrik moränmark. Miljön ger exempel på sentida hantering av en länge nyttjad teknik.

Fulufjäll [W 125] (Särna sn)*Motivering:*

Fornlämningsmiljö, unik gravmiljö från järnåldern i fjällterräng.

Uttryck för riksintresset:

Fyra stensättningar med märkligt läge i särpräglad naturmiljö nära Njupeskärs vattenfall.

Granusjön [W 124] (Särna sn)*Motivering:*

Fornlämningsmiljö, lämningar från historisk tid med representativa och goda exempel på *lågteknisk järnframställning*, ofta kallade bondeblästor.

Uttryck för riksintresset:

Vattendrivna blästor med ugnar, slagghvarp, hjulhus, dammar och dammvallar.

Idresjön [W 127] (Idre sn)*Motivering:*

Fornlämningsmiljö med koncentrationer av välbevarade boplatser av stenålderskaraktär.

Uttryck för riksintresset:

Boplatser lokaliserade utmed den långsmala sjöns många sandiga uddar och vikar. Två stensättningar från järnåldern.

Nipvallen [W 129] (Idre sn)*Motivering:*

Fäbodmiljö, Dalarnas högst belägna, med öppna täkter och samlad bebyggelse.

Uttryck för riksintresset:

Ett välbevarat byggnadsbestånd med 8 bostugor och 17 ekonomibyggnader, öppna täkter och omslutande gårdesgårdar. En av byggnaderna är ett eldhus.

Nya porfyrverket [W 120] (Älvdalens sn)*Motivering:*

Märklig *industrimiljö*, Sveriges mest kända porfyrsliperi med välbevarad maskinell utrustning från 1800-talet som illustrerar det industriella utnyttjandet av vattenkraften.

Uttryck för riksintresset:

Anläggning från 1800-talets slut, nyanlagd som ersättare för äldre sliperi på annan plats och med många av denna anläggnings maskiner i återbruk. Porfyr tillverkning började under Gustav III:s tid och var under den förra delen av 1800-talet den viktigaste industrin i Älvdalen.

Nybolets fäbodlar [W 119] (delen i Älvdalens sn)*Motivering:*

Fäbodmiljö med tät bebyggelse i två husklungor som tillhör skilda socknar, med flera bevarade gårdsinteriorer med stuga och ekonomibyggnader som sammanbyggda längor, öppna vallar och stora odlingsrösen samt fäbodristningar.

Uttryck för riksintresset:

Byggnadsbestånd av 28 bostugor och omkring 60 ekonomibyggnader uppdelad i Östra och Västra byn. Den Västra byn ligger i Älvdalens socken. I anslutning till fäboden finns ett område med fäbodristningar, de äldsta är från 1600-talet och några är ristade med dalrunor. Miljön berör även Mora kommun.

Särnasjön [W 126] (Särna sn)*Motivering:*

Fornlämningsmiljö, Särnasjön med den närliggande Hedarfjorden är en av de rikaste lokalerna med lämningar från den norrländska fångstkulturens södra del.

Uttryck för riksintresset:

Talrika boplatser av stenålderskaraktär som ligger längs de långsmala sjöarnas stränder. Fångstgropar samt enstaka stensättningar från järnåldern.

Åsmyrens fäboddar [W 123] (Älvdalens sn)*Motivering:*

Fäbodmiljö med tre ursprungliga fäboddar, representativ för Dalarnas mindre miljöer av detta slag.

Uttryck för riksintresset:

Tätt sammanliggande levande fäboddar med vallar som hålles öppna genom slåtter och bete. Välbevarad bebyggelse med stora ladugårdar, bland byggnaderna finns ett härbre, daterat 1736.

Ädbodarna [W 122] (Älvdalens sn)*Motivering:*

Fäbodmiljö, en av landskapets äldsta och mest representativa.

Uttryck för riksintresset:

Fäbod med hävdad vall och huvudparten av den grå, ofärgade timmerbebyggelsen, c:a 30 byggnader, samlad på en liten ås. De tre med mjölkstugor sammanbyggda eldhusen utgör ett ålderdomligt inslag i miljön. Fäboden är en långfäbod, som efter storskiftet kom att tillhöra Månsta by, den är belägen ca 3 mil från bygden.